

Slavnostni govor na podelitvi nagrad študentom Filozofske fakultete UL, 13. 12. 2023

Spoštovana gospa dekanja, spoštovane profesorice in profesorji, študentke in študentje, drage kolegice in kolegi,

iskrene čestitke za opravljeno delo!

Ko ste se podali *Per aspera ad astra* – z napani do zvezd, ste se odločili za raznolike teme – in prav je tako. Vsak med vami je s svojo raziskavo oplemenitil zakladnico znanja.

Norbert Elias, nemški sociolog, filozof in kulturni zgodovinar, ki je interdisciplinarno upošteval spoznanja psihologije, je v svojem klasičnem delu *O procesu civiliziranja* predstavil, kako so se v dolgem časovnem loku, od srednjega veka do 20. stoletja, spreminjala pojmovanja družbeno sprejemljivega vedenja, kako se je v času pomikal prag nelagodja. Marsikaj, kar je bilo še pred tremi stoletji sprejemljiva vsakdanja praksa, danes kot rezultat nadaljevanja procesa civiliziranja ni sprejemljivo.

Proces civiliziranja pa se ni zaključil. Njegova naslednja stopnja mora vključiti temeljno spremembo človekovega odnosa do okolja. Veliko več pozornosti moramo posvetiti vprašanju trajnosti – smiselnim kompromisom med interesi okolja, gospodarstva in družbe. Trenutno gospodarstvo ne le povzroča izjemna okoljska bremena, ampak hkrati manjša potencial za blaginjo prihodnjih generacij ljudi. Pri tem pa ne gre le za splošno znane podnebne spremembe. Največji vir okoljskih obremenitev na Zemlji v 21. stoletju je pridelava hrane.

Že v 19. stoletju se je vidni evropski intelektualec, britanski ekonomist John Stuart Mill kontradiktorno zavzemal po eni strani za *laissez-faire* ekonomijo, za prosto oblikovanje trga, po drugi strani pa poudarjal, da je potrebno paziti na pravičen položaj proizvajalcev, pridelovalcev. Ob teh dveh vidikih je bil Mill navdušen botanik. Leta 1848 je v svojem delu *Principi politične ekonomije* razmišljal, da je žalostno živeti v pokrajini, ki jo v celoti obvladuje intenzivno kmetijstvo, vsi cvetoči sonaravni travniki in pašniki preorani, vsi štirinožci in ptice, ki niso udomačeni, iztrebljeni kot človekovi konkurenti za hrano, vsaka mejica ali nerabno drevo izruvano. Žalostno je torej živeti v pokrajini v kateri se komajda najde prostor za divji grm ali rožo, ne da bi jo uničili v imenu »naprednega« kmetijstva, tako je razmišljal Mill.

V skoraj dveh stoletjih po izidu Millovega dela rešitve za kontradiktornost med njegovimi gospodarskimi, okoljskimi in družbenimi pogledi še nismo našli. V Sloveniji so, denimo, v enem samem desetletju, od 2008–2018, populacije tistih ptic, ki so odvisne od travnišč, upadle za več kot 40 %, večinoma zaradi intenzifikacije kmetijstva: intenzivnejše gnojenje in zgodnejša košnja uničita večino rastlin tradicionalnih travnikov in jih spremenita v zelene planjave brez rož, pobijeta ali uničita habitate večine žuželk, sledi redčenje ptičjih populacij, ki izgubijo hrano in življenjski prostor. Živimo v državi z velikim potencialom za trajnostni razvoj, a tudi z izrazito zgrešeno kmetijsko-okoljsko politiko, ki tiste kmete, ki še gospodarijo z vrstno bogatimi travnišči, potiska v prekaren gospodarski položaj. Funkcioniranje trga je do te mere okoljsko neetično, da potrošnik sploh ne more vedeti, kdaj uživa izdelke, ki temeljijo na vrstno bogatih travnikih: tudi eko je namreč lahko iz intenzivnih travnikov brez rož, seno mleko je lahko iz intenzivne pridelave, Izbrana kakovost Slovenije dovoljuje intenzivno pridelavo itd. Slovenski problem je seveda del sorodnih evropskih in svetovnih izzivov. Petim množičnim izumrtjem živih bitij v geološki zgodovini planeta namreč sledi 6. množično izumiranje, ki se je začelo v 20. stoletju in se vztrajno nadaljuje. Živa bitja zdaj izginjajo 100 x do 1000 x hitreje kot do sedaj v holocenu.

Prispevek humanistike k spreminjanju razglašeni vrednot na področju odnosa človeka do okolja mora biti velik in zajema skoraj vse znanstvene discipline, ki jih razvijamo na Filozofski fakulteti – geografijo (kar je vidno tudi v nagrajenem magistrskem delu), arheologijo, zgodovino, sociologijo, etnologijo in kulturno antropologijo, filozofijo, psihologijo, pedagogiko, andragogiko in didaktiko, jezikoslovje, umetnostno zgodovino in primerjalno književnost. Produkcija umetnosti na temo sodobnih okoljskih izzivov, denimo, eksponentno raste.

Takole nas o današnji okoljski krizi ozavešča ameriška avtorica Miranda Rose Hall v monodrami Monolog za živeče v času izumrtja

Izbor odlomkov, ki so nastali pred sedanjo vojno na Bližnjem Vzhodu:

21

Šesto množično izumiranje se dogaja prav zdaj,
živimo sredi pomembnega množičnega izumiranja,
na našem planetu poteka najhujša izguba življenja vse od časa dinosavrov.

27

Te vrste pa ne izginjajo osamljeno,
ni življenja v osami,
smo del pajčevine življenja
in če izgubimo – če trajno izgubimo del te pajčevine –
to občuti ves živi svet.

23

Namreč, nič na svetu ne more obstajati v osami,
niti življenje niti smrt niti kriza niti izumrtje
– kajti način, kako skrbimo ali pa ne skrbimo drug za drugega,
je ogledalo tega, kako skrbimo za verigo življenja za Zemlji.

13 sp-14zg

Čeprav smo izkusili življenje v času pandemije
in živimo v času vojne v Evropi,
menim, da se naša kultura še vedno težko sooča s smrtjo,
še posebej z množično smrtjo
in še posebej z množično smrtjo raznovrstnih živih bitij.

21

Ob teh podatkih bi se najraje skrila v luknjo,
a ne morem se kar zavleči v luknjo, saj moram prevzeti del odgovornosti.

Kajti drugače kot v preteklih množičnih izumrtjih,
je tega zakrivila le ena vrsta
najbolj invazivna vrsta, ki je kadar koli živel na Zemlji:
Homo sapiens.

22

Mi smo zakrivali 6. množično izumiranje.
Lahko se sprašuješ, kako, kako se je to zgodilo,
kako je lahko kdor koli dopustil, da se je to zgodilo.
Odgovor je seveda zapleten,
je pa zelo pomembno, da govorimo o dejstvu,
da tudi če smo mi, ljudje, najvišja vrsta živih bitij
v tem trenutku zgodovine našega planeta,
moramo priznati, da obstaja vrh piramide:

kajti k temu nismo enako pripomogli vsi ljudje
ne dandanes ne kadar koli prej.

Med ljudmi namreč obstajajo nesorazmerja v onesnaževanju
in nesorazmerno je trpljenje, ki ga to onesnaževanje povzroča.

Ljudje, ki onesnažujejo, niso isti kot tisti, ki zato trpijo.

V tem pogledu obstajajo neravnovesja med prostorskimi razporeditvami, rasami in
gospodarstvi,

morda najbolj boleče pa je dejstvo, da tolikšen okoljski odtis ni bil, ni bil edina možnost.

28

... ne morem se sprijazniti z množičnim izumiranjem –
... ne morem se sprijazniti z množičnim iztrebljanjem,
obstajati mora drugačen način, kako živeti,
obstajati mora drugačen način kako – biti človek.

Konec odlomkov Rose Hall

Združimo torej moči: da bo svet »pravičen, lep,« kot je v pesmi ob stoletnici Filozofske fakultete UL zapisala dr. Mateja Gaber.

Je sen – je moč – je jasen cilj. Pot pa moramo domisliti skupaj. Da bi dosegli temeljno spremembo človekovega odnosa do okolja, je potrebno obsežno inter- in transdisciplinarno sodelovanje, ki vključuje številne akterje brez tradicije v okoljski misli. Pri tem naj nas vodi antični rek: *Gutta cavat lapidem – non vi, sed saepe cadendo*: kaplja izdolbe kamen – ne s silo, ampak s pogostim padanjem.

Nadaljevanje procesa civiliziranja v trajnostnem duhu, kjer bomo potrošniki občutili nelagodje ob nakupu prevelikega deleža intenzivno pridelane hrane, in kjer bo neohranjanje dovoljšnjega deleža vrstno bogatih habitatov v pokrajini postalo nesprejemljivo, kmet pa bo za svoje delo pravično plačan, je namreč mogoče le prek sprememb človeških vrednot, torej z veliko mero vztrajnosti, optimizma in dobrih argumentov. Ta vztrajnost, podprta z odličnimi rezultati pa se nam bo poplačala z obilo humanističnega zadovoljstva.

Želim vam torej veliko vedrega duha pri pomikanju meja znanosti in prispevanju k raznolikim izzivom današnjega sveta. V govoru sem se osredotočil le na šivanko iz senene kopice raziskovalnih tem, ki bi lahko v bližnjih prihodnosti v večji meri kot do sedaj povezale raziskave študentk, magistrov, doktoric, raziskovalcev in profesorice skoraj vseh oddelkov Filozofske fakultete, kar naša fakulteta na različne načine že vzpodbuja.

Ob koncu se v interdisciplinarnem duhu zahvaljujem mag. Petru Petkovšku, diplomantu naše fakultete, režiserju, dramaturgu, pisatelju in prevajalcu, članu Fakultete za gledališče in kulturno produkcijo Univerze v Leedsu, za priporočilo monodrame *Mirande* Rose Hall.

Hvala lepa.